

Modernliğin Risklerine Karşı Dinsel Düşünümsellik: Risk Toplumuna Tepkisel Bir Alternatif Tıp Hareketi Olarak “Gerçek Tıp” Hareketi*

Religious Reflectivity Against The Risks of Modernity: The “Real Medicine” Movement As A Reactive Alternative Medicine Movement To The Risk Society

Fatih Katıncı **, Abdurrahman Kurt ***

Öz

Araştırmada, Ulrich Beck ve Anthony Giddens’in geç, ileri veya yüksek modernite olarak tanımladıkları dönemde ortaya çıkan risklere karşı oluşan toplumsal tepkiler ele alınmaktadır. Türkiye’de modernitenin sebep olduğu risklere karşı oluşan tepkiler, belli bir örgütsel yapıya sahip yeni toplumsal hareketlere dönüşmüştür. Bu hareketlerden bazılarının dini referanslarla hareket ettikleri görülmektedir. 20. yüzyılın son çeyreğinde görünür olmaya başlayan alternatif tıp ve yeniçağ bu hareketlerdendir. Bu hareketler, eski toplumsal hareketlerden farklı olarak, modern yaşam tarzının ortaya çıkardığı risklere karşı tepkisel hareket ederek alternatif bir yaşam tarzını benimsemektedirler. Araştırmada bir alternatif tıp hareketi olarak ortaya çıkan ve etki alanını her geçen gün arttıran Aidin Salih ekolü ele alınmaktadır. “Gerçek Tıp” olarak bilinen hareketin mensuplarının en önemli referans kaynakları Tıbb-ı Nebevi’dir. Bu kavram, Gerçek Tıp takipçileri için modern yaşam tarzına karşı alternatif bir yaşam olarak “Tarih Meleği” görevini görmektedir. Bu açıdan Tıbb-ı Nebevi’nin tam olarak yaşadığına inanılan “Asr-ı Saadet” dönemi, retrotopya olarak yeniden icat edilmek istenmektedir. Araştırmanın amacı, bir alternatif tıp hareketi olarak “Gerçek Tıp” hareketinin motivasyon kaynaklarını incelemek ve benimsedikleri yaşam tarzının altında yatan toplumsal dinamikleri irdelemektir.

Anahtar Kelimeler: Modernlik, Risk Toplumu, Düşünümsellik, Tıbb-ı Nebevi, Tarih Meleği, Retrotopya, Geleneğin İcadı

Abstract

This study examines the social reactions toward risks that emerged during the period referred to as late, advanced, or high modernity by Ulrich Beck and Anthony Giddens. These reactions transformed into new social movements with a certain organizational structure. Notably, certain movements have incorporated religious references as part of their approach. Among these movements are alternative medicine and the new age, which gained prominence in the latter part of the 20th century. In contrast to traditional movements, these contemporary movements embrace an alternative way of life, reacting against the potential risks posed by the modern way of life. This study focuses on the Aidin Salih School, an alternative medicine movement that has progressively expanded its area of influence. The most important reference sources of the members of this movement known as “Real Medicine” are Prophet’s Medicine. This concept serves as the “Angel of History” as an alternative to the modern way of life for the followers of Real Medicine. In this context, the aspiration is to reinvent the era of “Asr-ı Saadet,” a period believed to have fully embraced the Prophet’s Medicine, as a form of retrotopia (an idealized past). The study aims to examine the motivating factors behind the “Real Medicine” movement as a representative of the alternative medicine movement and to scrutinize the social dynamics that shaped their adopted way of life.

Keywords: Modernity, Risk Society, Reflexivity, Prophet’s Medicine, Angel of History, Retrotopia, Invention of Tradition

* Bu makale, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde yürütülmekte olan “Din, Gelenek ve Modernlik Bağlamında Alternatif Tıp Hareketi: Aidin Salih Örneği” isimli doktora tezinden elde edilmiştir.

** Sorumlu Yazar: Fatih Katıncı (Dr.), Uludağ Üniversitesi, Felsefe ve Din Bilimleri, Bursa, Türkiye. E-posta: fkatinc@gmail.com
ORCID: 0000-0002-3739-9292

*** Abdurrahman KURT (Prof. Dr.), Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Bursa, Türkiye.
E-posta: akurt@uludag.edu.tr ORCID: 0000-0001-6087-3725

Atf: Katıncı, Fatih, Kurt, Abdurrahman. “Modernliğin Risklerine Karşı Dinsel Düşünümsellik: Risk Toplumu Tepkisel Bir Alternatif Tıp Hareketi Olarak “Gerçek Tıp” Hareketi.” *darulfunun ilahiyat* 34, 2 (2023): 491–518. <https://doi.org/10.26650/di.2023.34.2.1268937>

Extended Summary

This study examines the reactions of society to emerging risks during the era categorized as late, advanced, or high modernity, according to Ulrich Beck and Anthony Giddens. These reactions against the risks caused by modernity in Turkey have turned into new social movements characterized by certain organizational structures. It is seen that some of these movements emphasize religious discourse and their supporters adopt a mystical lifestyle. Among these movements are alternative medicine and the new age phenomenon, both of which gained traction in the latter part of the 20th century. Diverging from conventional social movements, these contemporary movements adopt alternative ways of life as a reaction to the potential risks associated with a modern way of life. This study focuses on the Aidin Salih School, an alternative medicine movement that has steadily expanded its influence. The study aims to examine the motivational sources of individuals aligned with this school and to closely analyze the social dynamics underlying their adopted way of life.

The introduction section of this study provides a concise overview of how sociology approaches social movements. The study is built on the theoretical frameworks of Ulrich Beck's "Risk Society" and Anthony Giddens's notion of the "Juggernaut" (crushing machine) of modernity. In addition, the concepts of "Return of the Actor," which Alain Touraine used to describe the new social movements that emerged after World War II, Zygmunt Bauman's "History Angel" and Eric J. Hobsbawm's "Invention of Tradition," were employed.

This study follows an interpretive and commentator paradigm and employs qualitative research methods. The study employs a purposeful sampling method, applying in-depth interviews for individual interactions and participatory observation for group activities.

Thus, this chapter discusses the emergence of Traditional, Complementary, and Alternative Medicine (TCAM) treatments, which outlines the definitions and general contents of these concepts, as well as their historical context. The study later addresses the societal factors contributing to the current popularity of these treatment modalities.

Traditional treatments, which faced diminishing legitimacy due to the rise of biomedicine, regained recognition in the late 20th century amid critiques of modern medical practices. TCAM has been integrated into national health policies in numerous countries, influenced by the World Health Organization's studies on TCAM. Regulation changes in Turkey have facilitated the application of methods such as cupping and leeching, which are applied in the Islamic tradition, alongside methods from the Far East. These methods are now accepted under certain conditions outlined by the Ministry of Health.

This chapter focuses on the evolution of modern medicine and the emergence of alternative medicine movements in Turkey. First, the reflections of the reforms conducted

in the political and social fields after the establishment of the Republic in the field of health are discussed. Traditional medicine, which was once associated with medical practices of the Imperial period, was also intertwined with religious and political authority, encompassing both religious practices and the way of life of those in power. Conversely, modern medicine was considered a means to express individualism and citizenship in the modern era.

Despite the reforms conducted by the state and the modernization of healthcare, traditional treatments persist at the societal level. However, a paradigm shift occurred in the late 20th century, alongside criticisms of modern medicine. This shift led to a notable rise in traditional and/or alternative and complementary therapies both in Turkey and globally. These treatment approaches, often appearing as civil society movements, have become increasingly visible in the public sphere.

The Effective alternative medicine movements in Turkey can generally be classified into two categories. The first category comprises movements that draw inspiration and guidance from the Islamic tradition, the Qur'an, and the Sunnah. The second category encompasses eclectic movements heavily influenced by Eastern traditions, particularly India and China, under the influence of globalization.

The primary focus of this study, and the key figure within the first category, is that of Aidin Salih. Salih has played a significant role in establishing an alternative medicine movement in Turkey through her book "Real Medicine" and her work in training students.

While multiple factors contribute to the emergence of such movements, one of the most significant aspects, from the researcher's perspective, is the dynamics of modernity. A noteworthy point of criticism within these movements is the dissatisfaction stemming from the modern way of life. This discontent arises due to the risks posed by modernity.

Ulrich Beck's theory of Risk Society sheds light on the hidden dimensions of modernity, aiming to reveal the risks and threats it generates. His work explains the changes and transformations caused by modernity. According to Beck, the novel risks arising from industrial society possess the potential to persist across generations and destroy natural ways of life.

Much like Ulrich Beck, Anthony Giddens shares concerns regarding the extent and prevalence of the risks posed by modernity. Giddens refers to this phase as "late modernity" or "advanced modernity." He characterizes modernity as a "Juggernaut," a metaphor for a dominating force (crushing machine). Industrialization according to Giddens, not only transforms nature but also leads to the creation of a "socialized nature" or "artificial environment." In this transformed landscape, industrialism has exposed the risk of ecological decay and irreversible disasters. The resulting unrest within society has provided fertile ground for the emergence of some new social movements, often centered

on the environment. These movements possess a reactive stance against modernity, with a notable feature being their defense of traditional production methods in opposition to industrial practices.

Numerous alternative medicine movements, including the Aidin Salih movement, criticize modern life practices and strive to integrate the natural into everyday life. Dr. Aidin Salih, a Ukrainian convert, and her students are the inspiration behind the Aidin Salih movement. Salih's publication, "Real Medicine," allowed conveying her thoughts and practices to a wide audience. Followers of Real Medicine perceive modern risks and threats not as failures of scientific and technological progress, but rather as deliberate outcomes. They believe that the main purpose is to overthrow the order established by the Creator and to build the order of the devil who rebelled against the Creator. According to them, the new order to be established as a diabolical plan was designed in the research laboratories, in the cosmic rooms of the world's insidious rich and those who rule the world. Modern science, and especially biomedicine, serves this plan.

The followers of the Real Medicine movement, which emerged as a protest movement against the risks posed by modernity during the late modern era, perceive it as a religious duty to resist and address these modern risks. Their perspectives and assertions draw from religious texts, traditional teachings, and diverse scientific data.

Real Medicine practitioners believe that their efforts generate awareness regarding modern risks among individuals, thereby stimulating critical thinking. They hold that this process contributes to thinking about the reason and wisdom for existence. By elucidating how individuals can safeguard and enhance their physical, mental, and spiritual well-being through concepts of health and religious arguments, they believe that they are fulfilling a sublime mission because they lead people to "religious reflexivity."

Followers of Real Medicine movements adopt a critical stance toward the modern way of life, considering it to be the source of various problems. They turn to the "Asr-ı Saadet" (Century of Felicity) era as a reference point for a more natural way of life. They firmly believe that overcoming challenges is feasible only through a way of life aligned with "Sunnah and Sunnatullah" (the Prophet's teaching and divine principle) can problems be overcome.

Within the Real Medicine movement, the Century of Felicity is being reconstructed using retrotopia as an ideal sheltered haven to shield against the destruction brought by modernity. Taking part in the "buried treasures of tradition" against modern medicine, which acts according to the goals of progress, "Tibb-i Nebevi" (Prophet's Medicine) assumes the mantle of the "Angel of History." It carries the paradisiacal essence of the past into the present, constructing a foundation for our future. Consequently, in reaction to the risks posed by modernity, the movement seeks to rejuvenate the "natural" way of life, believed to be latent within the treasures of Islamic tradition.

Salih's students assert that they provide a safe environment by introducing a new way of life to individuals who grapple with ontological trust issues with the associations, organizations, and workshops they have established. This newly discovered ideal way of life, guided by introspection and religious reflexivity, is rooted in the Century of Felicity era. This reinvented way of life offers the possibility of a safe life against the risks of modernity.

Giriş

Klasik dönem sosyologları, genel olarak modernitenin ortaya çıkışı ve yükselişi ile ilgilendiler. Bu dönem sosyologları, toplumsal hareketleri daha çok yapısal gerginlik, ekonomik kriz ve modernleşmeye gösterilen tepkiler bağlamında incelemişlerdir.¹ Bu bağlamda, ilerleme nosyonu çerçevesinde modernleşen toplumlarda hareketlerin giderek kaybolacağı düşünülmüştü.²

II. Dünya Savaşı'ndan sonra değişen dinamikler, modernleşme ile ilgili paradigmanın değişmesine yol açmıştır. Ortaya çıkan yeni bakış açısına göre, modernlik farklı bir aşamaya geçmiştir.³ Modernitenin farklı bir evresi olarak tecrübe edilen yeni toplumsal düzende, dinamiklerin değişmesiyle yeni toplumsal hareketler ortaya çıkmıştır. Yeni toplumsal hareketler, modernleşmenin eksikliğinden ve tamamlanmamışlığından değil, bizatihi modernleşmenin kendisinden ötürü ortaya çıkmıştır.

Modernleşme paradigmasının sağlık alanındaki karşılığı olan modern tıba karşı alternatif sağlık hareketleri bu bağlamda değerlendirmek mümkündür. Bu hareketler; geleneksel, alternatif veya tamamlayıcı tıp olarak tanımlanan tedavi ve şifa yöntemlerini uygulamaktadırlar. Ukraynalı mühtedi bir doktor ve biyolog olan Aidin Salih'in birçok kültürden aldığı ve kendisine göre yeniden yorumladığı geleneksel tedavi yöntemlerini uygulayan "Gerçek Tıp" hareketi bunlardan biridir. Bu hareket; modern tıba ve modernliğin risklerine karşı tepkisel ve modern tıba alternatif olma iddiasıyla hareket eden bir alternatif tıp hareketidir. Bu çalışmada, alternatif tıp hareketlerinden biri olarak "Gerçek Tıp" hareketinin modernliğin risklerine karşı göstermiş olduğu tepkilerin dinî ve mistik yönleri ele alınmaktadır.

Araştırmanın sosyolojik teorisi için, Ulrich Beck'in "Risk Toplumu" ve Anthony Giddens'in modernliğin "ezici makinesi" kuramsal açıklamaları temel alınmıştır. Ayrıca Zygmunt Bauman'ın "Tarih Meleği" ve Eric Hobsbawm'ın "Geleneğin İcadı" kavramlarından yararlanılmıştır.

1. Yöntem

Araştırmanın temel problemi olarak, Türkiye'de alternatif tıp hareketlerinin hangi sosyal dinamikler etrafında ve nasıl bir zeminde ortaya çıktığının incelendiği bu çalışmada örneklem olarak Aidin Salih ekolü ele alınmıştır. Türkiye'de modern

1 Kenan Çayır (ed.), *Yeni Sosyal Hareketler* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2016), 7.

2 Alev Erkilet, *Ortadoğu'da Modernleşme ve İslâmî Hareketler* (İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2017), 24.

3 Ulrich Beck, *Risk Toplumu*, çev. Kâzım Özdoğan - Bülent Doğan (İstanbul: İthaki Yayınları, 2019), 7.

tıbbın kısa bir tarihçesine ve modern tıba tepkisel olarak ortaya çıkan alternatif tıp hareketlerine değinildikten ve geç modernite ile risk toplumu kuramsal açıklamaları yapıldıktan sonra araştırmanın temel iddiasını oluşturan bölüme geçilmiştir.

Katılımcıların bakış açısını ve anlam dünyasını anlamak için anlamacı/ yorumsamacı paradigmayla ele aldığımız çalışmamız, nitel bir araştırmadır. Araştırma için seçilen çalışma grubu, örneklem grubunun belirli niteliklere sahip olmasının hedeflendiği bir örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Böylece çalışmanın konusunu teşkil eden Gerçek Tıp hareketinin genel karakteristik özelliklerini yansıtan bir örneklem grubu seçilmiştir. Bireysel görüşmelerde derinlemesine görüşme tekniği uygulanmıştır. Derinlemesine görüşme için seçilen bireylerin, Türkiye’de çeşitli platformlarda ismi sıkça duyulan bir alternatif tıp hareketi olan Gerçek Tıp hareketinin bütün uygulama ve şifa tekniklerini uygulamış olma şartı aranmıştır. Görüşmelerin çoğu yüz yüze yapılırken özellikle işleri yoğun olan ve araştırmanın yapıldığı ilin dışında ikamet edip sürekli yurt içi ve yurt dışı seyahatlerinde bulunduğu yüz yüze görüşme imkânı olmayan bireylerle online görüşmeler yapılmıştır. Araştırma 9 erkek ve 9 kadın olmak üzere toplam 18 kişiyle sınırlı tutulmuştur. Görüşmeler 8 Ağustos 2022 ile 25 Ocak 2023 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların kişilik haklarını korumak için gerçek isimleri gizli tutulmuştur. Bunun yerine her bir görüşmeciye bir takma isim verilmiştir.

Derinlemesine görüşme tekniğinin yanında katılımlı gözlem yöntemi de tercih edilmiştir. Fenomenolojik bir bakışla sahada elde edilen bulgular tümevarım yöntemi ile değerlendirilmiştir. Araştırmaya konu olan hareketin mensuplarının yürütülen atölye çalışmaları, danışmanlık ve hacamat eğitimleri, genelde grup olarak yürütüldüğünden, bunun için en uygun yöntemin katılımlı gözlem olduğu düşünülmüştür. Katılımcıların demografik özellikleri ise şu şekildedir:

Yaşları itibariyle 2 kadın ve 1 erkek katılımcının 30 yaşın altında, diğerlerinin ise 30 yaşın üstünde olduğu gözlemlenmiştir. Katılımcıların çoğunun evli olduğu ve tüm katılımcıların lisans ve lisans üstü eğitime sahip olduğu görülmüştür. Katılımcıların lisans tahsili farklı olsa da sağlık, alternatif tıp uygulamaları, aktar ve geleneksel ilaç satımı bu bireyler için önemli bir gelir kaynağıdır.

Bu çalışma için etik komite onayı Bursa Uludağ Üniversitesi Araştırma ve Yayın Etik Kurulları’ndan alınmıştır (Tarih: 25.03.2022, No: 7)

2. Geleneksel, Tamamlayıcı ve Alternatif Tedavilerin Ortaya Çıkışı

Geleneksel, tamamlayıcı ve alternatif tıp (GETAT), genelde modern tıp dışındaki tedavi uygulamaları ve şifa yöntemleri için kullanılan kavramlardır. Dünya

Sağlık Örgütü'ne göre geleneksel tıp, farklı kültürlerde yerel olarak benimsenen inançlara, teorilere ve pratiklere bağlı olarak biriken ve sağlığın korunmasında, geliştirilmesinde, hastalıkların teşhis ve tedavi edilmesinde kullanılan bilgi, beceri ve uygulamalar bütünüdür.⁴ Alternatif tıp ise, modern bilimsel uygulamalar dışındaki tedavi yöntemlerini ifade eder. Bununla bağlantılı olarak tamamlayıcı tıp ise, modern tedavi ve uygulamalarla beraber destekleyici olarak kullanılan yöntemleri ifade eder. Alternatif ve tamamlayıcı tıp kavramları çoğu zaman birbirinin yerine kullanılabilir. ⁵

Dünyanın birçok yerinde yükselme trendine giren geleneksel, alternatif ve tamamlayıcı tıp tedavi yöntemlerine başvuranların sayısı her geçen gün artmaktadır.⁵ Bireyleri bu tür tedavi yöntemlerine yönelten çeşitli sebepler bulunmaktadır. Buna göre, bireylere sağladığı psikolojik rahatlamadan dolayı bireylerin sahip olduğu sosyo-ekonomik koşullar, modern sağlık hizmetlerine ulaşmakta yaşadıkları zorluklar, sosyo-kültürel nedenler, modern tıbbın güvensizlik, modern tıbbın bazı hastalıklar konusunda çözümsüz kalması, sağlık çalışanlarının hastalara karşı sergiledikleri olumsuz ve soğuk tavırlara karşı geleneksel tıp uygulayıcılarının onlara karşı sergiledikleri olumlu, yakın ve sıcak davranışlar, bireyleri bu tür tedavilere yönelten sebepler olarak görülmektedir.⁶

Biyotıbbın büyüünün bozulmasıyla 1960'larda ortaya çıkan tıbbi karşıt kültürle belirgin hale gelen “doğal” ve “alternatif” tedavi yöntemleri özellikle sanayileşmiş ülkelerdeki kullanımı giderek artmaya başlamış ve tanınmaya başlanmıştır.⁷ Önceleri “geri kalmış” veya “ilkel” insanların batıl inançları olarak kabul edilen tedavi/şifa yöntem ve tekniklerinin taşımış oldukları olumsuz tanımlamanın son zamanlarda değişmeye başladığı görülmektedir. Ulusal ve uluslararası sağlık kuruluşları tarafından tanınmaya başlayan bu tür tedaviler, daha olumlu ve meşru bir zemine doğru evrilmiştir.⁸

Temmuz 1969'da Boston'da düzenlenen DSÖ'nün 22. Dünya Sağlık Toplantısı neticesinde Geleneksel Tıp Çalışma Grubu ortaya çıkmıştır.⁹ 1977'de ise Cenevre'de

4 İsmail Biçer – Pınar Yalçın Balçık, “Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp: Türkiye ve Seçilen Ülkelerinin İncelenmesi”, *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi* 22/1 (2019), 245.

5 Salih Mollahaliloğlu vd., “Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamalarında Yeni Dönem”, *Ankara Med Dergisi* 15/2 (2015), 102.

6 Yunus Emre Öztürk vd., “Geleneksel Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Kullanımı”, *Bütünleyici ve Anadolu Tıbbi Dergisi* 1/3 (2020), 23.

7 Mollahaliloğlu vd., “Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamalarında Yeni Dönem”, 103.

8 Öztürk vd., “Geleneksel Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Kullanımı”, 27.

9 Ayo Wahlberg, *Modernisation And Its Side Effects* (London: London School of Economics and Political Science, Department of Sociology, A thesis of Doctor, 2006), 78.

düzenlenen DSÖ toplantısında “geleneksel tıbbın teşviki ve geliştirilmesi” kararı alınmıştır.¹⁰ Bunun yanında birçok ülkede modern tıp dışındaki tedavi uygulamaları ve şifa yöntemleri için yasal düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Danimarka Devlet Tedarik Ajansı’nın 1983’te bildirdiği “Doğal ürünleri ve izinsiz şifa tedavilerini araştıran komite”, 1984’te kurulan İsveç Sağlık Bakanlığı’nın Alternatif Tıp Komitesi, Avustralya Parlamentosu Sosyal Kalkınma Komitesi’nin 1986’daki “Alternatif tıp ve sağlıklı gıda endüstrisine ilişkin soruşturma” raporu, Fransız Sosyal İşler ve Dayanışma Bakanlığı’nın 1986’da kurulan “farklı tedaviler”i değerlendirme uzman grubu, Amerika Birleşik Devletleri Çalışma, Sağlık ve İnsan Hizmetleri Bakanlığı’nın Eğitim ve İlgili Kurumları ile ilgili Kongre Alt Komitesi’nin 1993 yılında “Alternatif tıp” konusundaki oturumları, 1998’den itibaren Norveç Sağlık ve Sosyal İşler Bakanlığı’nın “Alternatif Tıbbın Kamu Değerlendirmesi”, 2002’de ABD’nin Beyaz Saray Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Komisyonu raporu ve ABD Bakanlar Kurulu’nun 2004 yılında Sağlık Bakanlığı için “Yeni Zelanda’da Tamamlayıcı ve Alternatif Sağlık Hizmetleri” hakkında rapor hazırlaması buna örnek verilebilir.¹¹ İngiltere’de ise osteopatlar ve kayropraktörler, sırasıyla 1993 ve 1994’te yasal tanınma elde etmişler. Daha yakın zamanda da akupunkturcular ve herbalistler tanınmışlar.¹² Homeopati, aromaterapi ve naturopati gibi diğer terapilerin uygulayıcılarını temsil eden çok sayıda kuruluş ortaya çıkıp yayılmaya başlamıştır. İngiltere’de geleneksel ve alternatif tıbbın yaygınlaşması neticesinde Lordlar Kamarası Bilim ve Teknoloji Komitesi, Kasım 2000’de “Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp” hakkında raporlar yayınlamıştır.¹³

Bu gelişmeler neticesinde, Dünya Sağlık Örgütü’nün geleneksel ve tamamlayıcı/alternatif tıp konusundaki ilk küresel stratejisi 2002–2005 yılları arasında yayınlanmaya başlamıştır.¹⁴ DSÖ’nün Geleneksel Tıp Stratejisi’nin yayınlanmasıyla geleneksel tedavilerin ulusal sağlık sistemi ile bütünleşmesinin önü açılmıştır. DSÖ’nün GETAT ile ilgili çalışmalarının etkisiyle, birçok ülkede GETAT, ulusal sağlık politikasının bir parçası olmaya başlamıştır.¹⁵

10 Wahlberg, *Modernisation And Its Side Effects*, 79.

11 Wahlberg, *Modernisation And Its Side Effects*, 71.

12 Wahlberg, *Modernisation And Its Side Effects*, 72.

13 Wahlberg, *Modernisation And Its Side Effects*, 72.

14 Christopher Dole, “In The Shadows of Medicine and Modernity: Medical Integration and Secular Histories of Religious Healing In Turkey”. *Culture, Medicine and Psychiatry* 28 (2004), 255.

15 Vejdi Bilgin - Sümeyra Ünalın Turan, “Tıbb-ı Nebevi Uygulamalarının Toplumsal ve Ekonomik Boyutu Üzerine Nitel Bir Araştırma”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 21/1 (2021), 101.

3. Türkiye’de Modern Tıbbın Gelişimi ve Alternatif Tıp Hareketlerinin Ortaya Çıkışı

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra gerçekleştirilen inkılapların temelinde toplumsal hayatın her alanında seküler bir yapı inşa etme amacı yer almaktadır. Modernleşme/Batılılaşma amacıyla gerçekleştirilen inkılapların, sağlık alanında da aynı amaçla yapılmaya çalışıldığı görülmektedir. Böylece sağlık, Türk toplumunun modernleşmesinin önemli kurumlarından biri haline gelmiştir. Dole’un ifadesi ile devletin “dayatmacı sekülarizm” politikası ile sağlık alanında meydana gelen modernleşme neticesinde geleneksel tedaviler, aydınlanma öncesi ilkel uygulamalar olarak algılanmaya başlanmıştır.¹⁶ Böylece modern Türkiye’nin göstergelerinden biri olarak beliren modern tıp, modern ve çağdaş olmanın, ilerlemenin, muasır medeniyetler seviyesinde olmanın ve laik olmanın şartı ve göstergesi olarak telakki edilirken; hacamat, sülük ve Kur’an (okuma) ile tedavi olma gibi geleneksel şifa yöntemleri cehaletin, gericiliğin, yobazlığın, ilkelliğin, muhafazakârlığın veya daha hafif bir söylemle dindarlığın ve İslamcılığın bir tezahürü olarak görülmeye başlanmıştır.¹⁷

Rasyonel ve olgusal bilime dayalı yeni bir toplumun inşasında tıp hayati bir rol oynamıştır. Bundan dolayı TBMM’nin kuruluşundan kısa bir süre sonra ilk kurulan bakanlıklardan biri Sağlık Bakanlığı olmuştur.¹⁸ Bakanlığa Almanya’da tıp eğitimini almış, Kurtuluş Savaşı boyunca Mustafa Kemal’in şahsi doktoru ve arkadaşı olarak görevlerde bulunmuş, 1939’da Türkiye’nin 4. Başbakanı olacak olan Dr. Refik Saydam getirilmiştir.¹⁹

Devlet erki tarafından başlatılan tıpta modernleşme hareketi, kültürel çalışmalarla da desteklenmiştir. Halkevleri ve Halkodaları, Ülkü Dergisi ve Tıp Dünyası gibi modern tıbbi yayma amacıyla halka yönelik dergiler çıkarmışlardır.²⁰

Dole, Osmanlı Devleti’nden Cumhuriyet yönetimine geçişte, yeni kurulan modern ve laik devletin toplumun günlük yaşam pratiklerine nüfuz etmenin bir aracı olarak biyotıbbi, geleneksel tıp tarafından temsil edilen dini-politik otoritenin dinsel yaşam pratiklerine ve yaşam tarzına karşı modern birey ve vatandaşlığı

16 Christopher Dole, *Seküler Yaşam ve Şifacılık Modern Türkiye’de Kayıp ve Adanmışlık*, çev. Barış Cezar (İstanbul: Metis Yayınları, 2015), 21.

17 Dole, *Seküler Yaşam ve Şifacılık*, 53.

18 Dole, *Seküler Yaşam ve Şifacılık*, 60.

19 Sağlık Bakanlığı, “Bakanlık Tarihçesi” (Erişim 19 Mart 2023).

20 Alim Kahraman, “Ülkü”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 42/293-294.

dile getirme alanı olarak benimsediğini düşünür.²¹ Bununla beraber geleneksel tedavilerin halk düzeyinde varlığını sürdürdüğü bilinmektedir.

Türkiye’de modern tıba karşı alternatif/tamamlayıcı tedavilerin, küresel ölçekte olduğu gibi, yükselişte olduğu görülmektedir. Daha çok sivil toplum hareketleri olarak beliren bu tedavi hareketleri, son zamanlarda kamusal alanda görünür olmaya başlamıştır. Bu tedavilerle ilgili son zamanlarda çok sayıda sempozyum, konferans, seminer vb. çalışmalar yapılmaktadır. 2014 yılında MUHDER Hz. Muhammed (s.a.s.)’i Anlama ve Anlatma Uluslararası Derneği’nin düzenlediği Uluslararası Tıbb-ı Nebevî Kongresi ve 2015 yılında Çukurova Üniversitesi Rektörlüğü ile Tıbb-ı Nebevi Derneği’nin birlikte düzenledikleri “Uluslararası Tıbb-ı Nebevi Kongresi” buna örnek verilebilir. Bu çalışmaların neticesinde Türkiye’de GETAT ile ilgili ilk olarak 1991 yılında başlayan çalışmalar, 2014 yılında GETAT yönetmeliğinin yayımlanmasıyla yasal bir zemini oluşturmuştur.²² Yönetmelik, geleneksel tedavileri uygulamayı Sağlık Bakanlığı’nın vereceği sertifika ile kayıt altına almıştır.

Türkiye’de etkili olan alternatif tıp hareketleri, genel hatlarıyla iki kategoride değerlendirilebilir. Birincisi, kaynağını ve referansını İslam geleneğinden, Kur’an’dan ve Sünnet’ten alan hareketler; ikincisi, küreselleşmenin etkisiyle özellikle Hindistan ve Çin gibi Doğu kökenli geleneklerin etkisini taşıyan eklektik hareketlerdir. Ancak bu iki kategori birbirinden tamamen ayırmak pek mümkün değildir. Bu hareketleri takip edenler geçişken bir özelliğe sahiptir. Aynı zamanda yöntemlerin ve kullanılan dilin bazen birbirlerine yakınlaştığı görülür.

Birinci kategoride yer alanlardan ve çalışmamızın esas konusunu teşkil edenlerden biri de Aidin Salih’tir. Salih, özellikle yazdığı Gerçek Tıp kitabı ve yetiştirdiği öğrencilerle Türkiye’de bir alternatif tıp hareketinin ortaya çıkmasına aracı olmuştur.

4. Geç Modernite ve Risk Toplumuna

Bu tür hareketlerin ortaya çıkışını sağlayan birçok faktör olmakla beraber, kanaatimizce bunu sağlayan etmenlerin en önemlilerinden biri modernliğin dinamikleridir. Varlığını tarihsel süreçte sürdürmeyi başaran geleneksel tedavilerin; biyotıbbın belli bazı konulardaki yetersizliklerinden, modern tıba yönelik eleştirilerden, hoşnutsuzlardan ve modern tıbbın yol açtığı düşünülen sorunlardan dolayı yeniden ortaya çıktığı görülmektedir. Modern yaşam tarzının ortaya çıkarmış olduğu hoşnutsuzluklar, bu tip hareketlerin en önemli eleştiri konularından biridir. Bu hoşnutsuzlukların sebebi ise modernitenin yol açtığı risklerdir.

21 Dole, *Seküler Yaşam ve Şifacılık*, 34.

22 Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Yönetmeliği (GETAT), *Resmî Gazete* 29158 (27 Ekim 2014), Kanun No. 20164, md. 3.

Giddens, klasik dönem sosyologların modernliğin tek bir kurumsal dönüşüm dinamiğine odaklandığını söyler. Ona göre Marx, modern dünyanın kapitalist ilişkilerini açıklamaya çalışırken; Durkheim, modern toplumların doğası olarak gördüğü endüstriyalizmi incelemiş; Weber ise modernleşmenin teknik ve bürokratik yönüne odaklanarak toplumun rasyonelleşmesine odaklanmıştı.²³ Ancak modernliğin çok boyutlu etkisini ve yol açtığı sorunların eleştirisini sonraki dönem sosyologlarında görmekteyiz. Konumuz açısından aşağıda ele alacağımız sosyologlar, teorilerini eleştirel bir bakışla geç, radikal veya ileri modernlik olarak tanımladıkları modernliğin düşünömselliği üzerinde kurmuşlardır.

Ulrich Beck Risk Toplumu kuramında, modernliğin yol açmış olduğu değişim ve dönüşümleri açıklamak için modernliğin görünmeyen yönüne ışık tutarak modernitenin sebep olduğu riskleri ve tehditleri ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Ona göre modernliğin önceki aşaması, endüstri toplumu ile bağlantılı iken; ortaya çıkan yeni modernlik ve teknolojileri risk toplumuyla bağlantılıdır.²⁴ Risk toplumu, endüstri toplumunun bir türü veya sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Beck, bu modernliğe dönüşlü modernlik anlamında “refleksif modernite” der.²⁵

Düşünömsel anlamına da gelen “refleksif” kavramıyla aktörlerin kendi eylemleri üzerinde düşünmelerini, eylemlerini sorgulamalarını ve eleştirmelerini kasteder. Beck, bu aktörlerin ortaya çıkmasını sağlayan şeyin “risk bilinci” olduğunu düşünür.²⁶ Risk bilinci, aktörün bizzat deneyimlediği, yaşadığı ve gördüğü problemler neticesinde oluşur. Birey yaşadığı kişisel sağlık problemlerinin yanında iskelete dönüşen ormanları, yüzeyi pislikler kaplayan suları ve denizleri, kirli havayı ve toksik kazaları müşahede ederek risk bilincine ulaşır.

Beck’e göre modernleşme, 19. Yüzyılda kendisine karşıt olarak gördüğü dine karşı ve dinin geleneksel dünyasında olan doğaya hükmetme zemininde ortaya çıktığı hâlde bugün kendi karşıtını tüketip yitirmiş ve artık kendisini hedef almaya başlamıştır.²⁷ Geleneksel dünyadan farklı olarak modern dünyadaki tehlike kaynakları cehalet veya doğa üzerindeki kusurlu hakimiyet değil, bizatihi bilginin kendisi, insanoğlunun doğa üzerinde kurduğu kusursuz hâkimiyeti, sanayi çağının normları ve nesnel yapısıdır. Modernlik hem tehdit hem de kendi yarattığı tehditten kurtuluş vaadi haline gelmiştir.

23 Anthony Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, çev. Ersin Kuşdil (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2018), 14.

24 George Ritzer, *Sosyoloji Kuramları*, çev. Himmet Hülür (Ankara: De Ki Yayınları, 2013), 557.

25 Beck, *Risk Toplumu*, 10.

26 Ritzer, *Sosyoloji Kuramları*, 558.

27 Beck, *Risk Toplumu*, 10.

Beck'e göre endüstri toplumunda temel sorun, refah ve refahın nasıl daha adil bir şekilde dağıtılacağı iken; dönüşlü modernlikte temel sorun risk ve riskin nasıl önlenilebileceği veya en aza indirilebileceğidir.²⁸ Bu bağlamda endüstri toplumunun hedefi kıtlığı ve mahrumiyeti ortadan kaldırmaktır. Geç modern toplumda ise hedef, riskleri ortadan kaldırmak veya risklerin bölüşümü ile ilgili olarak ontolojik güveni sağlamaktır. Klasik sanayi toplumunda servet üretimi mantığı risk üretimi mantığına baskın durumdayken; risk toplumunda servet üretimi ile risk üretimi doğru orantılı olmaya başlamıştır. Rasyonel bir hedef olarak serveti arttırmak, irrasyonel bir netice olarak risklerin büyümesine ve tüm yaşamı tehdit edecek boyuta ulaşmasına sebep olmaktadır. Klasik modernlikte ideal olan adalet ve eşitlik, dayanışmanın motivasyon kaynağı ise ihtiyaç iken; dönüşlü modernlikte ideal olan emniyet, dayanışmanın motivasyon kaynakları ise endişe, korku ve kaygı olmaya başlamıştır. Açlıktan korkuya doğru bir toplumsal değişim meydana gelmiştir.²⁹

Beck, geleneksel dönemde de risklerin var olduğunu ancak bu risklerin deprem, sel, şiddetli soğuklar, kuraklık ve kıtlık gibi doğal etmenlerle ortaya çıktığını ve kişisel veya toplumsal önlemler ile önlenilebileceğini düşünür. Ona göre endüstri toplumunun neden olduğu yeni nesil riskler ise nükleer füzyon, radyoaktif atıklar, gıdasal toksikler ve kimyasal maddeler gibi yapay, toplumsal ve küresel olup nesiller boyu sürecek ve doğal yaşamı tahrip edecek kapasitededir.³⁰ Beck, modern risklerin zamanı ve mekânı aşarak gelecek nesilleri ve yerkürenin her tarafını etkileyeceğini ifade eder.³¹

Modern riskler, var olduğu çevreden başlamak üzere yakından uzağa doğru etrafında bulunan bütün bölgelerin değersizleşmesine ve mülksüzleşmesine yol açmıştır.³² Beck, “bumerang” olarak kavramsallaştırdığı bu durumla risklerin geri tepileceğini ve modernleşmenin faileri olarak bundan çıkar sağlayanları bile tehlikelerin girdabına çekeceğini düşünür. Beck'in ifadesiyle “yoksulluk hiyerarşiktir, kirli hava tabakası demokratiktir.”³³ Bundan dolayı zenginliklere sahip olunabilir, riskler karşısında ise ancak mağdur olunur.

Beck gibi Anthony Giddens da “geç modernite” veya “ileri modernite” olarak tanımladığı yaşadığımız çağın klasik moderniteden farklı olduğunu düşünür.³⁴ Ona

28 Beck, *Risk Toplumu*, 11.

29 Beck, *Risk Toplumu*, 23.

30 Martin Slattery, *Sosyolojide Temel Fikirler*, çev. Ümit Tatlıcan – Gülhan Demiriz (Bursa: Sentez Yayınları, 2015), 454.

31 Ritzer, *Sosyoloji Kuramları*, 558.

32 Beck, *Risk Toplumu*, 28.

33 Beck, *Risk Toplumu*, 49.

34 Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, 50.

göre, modernliğin getirmiş olduğu değişimin küresel düzlemdeki yaygınlığı, hızı ve günlük yaşantımızın en mahrem yönlerine kadar olan yoğun etkisi bakımından önceki yaşam düzeni ve pratikleriyle süreklilik arz etmesine rağmen bunları radikal bir şekilde değiştirip dönüştürmüştür.³⁵ Değişimin en önemli ve görünür neticesi, yol açtığı risklerin büyüklüğü ve yaygınlığıdır.

Giddens, modernitenin yol açtığı riskleri düşünümsellik (reflexivity) ve çifte hermenötik kavramlarıyla yorumlar.³⁶ Düşünümsel kavramıyla Goffmancı bakışla sosyal tiyatral alanda rol icra eden bireylerin kendi performansları üzerindeki eleştirel düşünmesini kasteder.³⁷ Düşünümsellik, yapılaşma kuramının modernliğe dinamizm veren üç özelliğinden biridir. Diğer iki özellik ise uzaklaşma ve yerinden çıkarmadır.³⁸

Modernliği bir “ezici makine (juggernaut)” olarak tanımlayan Giddens’a göre, modernliğin dört temel kurumsal boyutu vardır.³⁹ Bunlar; kapitalizm, endüstriyalizm, gözetim kapasiteleri ve şiddet araçlarının denetimidir.

Endüstriyalizm doğayı dönüştürmüş ve “yapay çevre”nin veya “toplumsallaşmış doğa”nın ortaya çıkmasını sağlamıştır. Modernleşmenin küreselleşmesiyle modernliğin kurumsal boyutları da küreselleşmiştir. Buna göre endüstriyalizm uluslararası iş bölümünü meydana getirmiştir. Böylece endüstriyalizm, ekolojik çürüme ve geri döndürülemez felakete yol açma riskini ortaya çıkarmıştır.⁴⁰ Bu risklerden ötürü toplumda oluşan huzursuzluklar yeni bazı toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Doğanın dönüştürülmesine, yapay ve toplumsallaşmış bir çevrenin ortaya çıkmasına yol açmış olan endüstriyalizme karşı ekolojik ve alternatif tıp gibi yeni toplumsal hareketler ortaya çıkmıştır. Bu tür yeşil hareketlerin savaşım alanı yaratılmış çevredir. Temel karakteristik özellikleri, endüstriye karşı geleneksel üretim biçimlerini savunmalarıdır.

Risklerden neşet eden ekolojik kıyamet korkusundan ötürü, modern bireyin hâletiruhiye sarkacı histeri ile kayıtsızlık arasında salınmaktadır.⁴¹ Bu sarkaç histeriye doğru salınırken insanlarda huzursuzluk meydana gelir. Huzursuzluk; modernite, bilim, teknoloji ve ilerleme karşıtı yeni aktörlerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

35 Anthony Giddens, *Mahremiyetin Dönüşümü*, çev. İdris Şahin (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2010), 13.

36 Ritzer, *Sosyoloji Kuramları*, 553.

37 Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, 22.

38 Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, 23.

39 Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, 57.

40 Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, 169.

41 Beck, *Risk Toplumu*, 50.

Giddens'a göre, modern yaşamın yerinden çıkarılmış soyut sistemlerine ve özellikle de uzmanlık sistemlerine karşı, düşünümsellik gösteren bireylerde güven sorunu ortaya çıkar.⁴² Ona göre güven sorunu, ontolojik güvenliğimizi tehdit eden risklerin ortaya çıkması ile meydana gelir. Modern bireylerin hemen hemen hepsi bir şekilde uzmanlık sisteminin profesyonellerine bir şekilde başvurmuşlardır. Avukata, mimara, mühendise veya doktora bir şekilde gidenler mutlaka olmuştur. Profesyonellerden yardım alan bireyler, bu profesyonellerin bilgi kodlarını bilmediği halde onlara inanmakta ve güvenmektedirler. Giddens, bir risk kültürü olarak modernliğin belirli alanların ve yaşam biçimlerinin bazı risklerini azalttığını ancak önceki dönemlerde büyük ölçüde ve tamamen bilinmeyen yeni risk parametrelerini ortaya çıkardığını düşünür. Meydana gelen tehlikeleri ve riskleri kendi hayatlarında deneyimleyen modern bireyin uzmanlık sistemlerine olan güvenlerinde sarsılmalar meydana gelmektedir.⁴³

Giddens, bireylerin modern risklere karşı dört farklı şekilde tepki gösterdiklerini düşünür.⁴⁴ Bunlardan birincisi pragmatik kabullenıştır. Modern dünyada sistemin, bireylerin denetimi dışında gerçekleştiği düşünüldüğünden mevcut koşullar için geçici kazanım planlarını kurarak bireysel faydacılık sağlanmış olur. İkinci tepki, sürekli iyimserlik şeklinde olup tehlikelere karşı akla duyulan sarsılmaz güven duygusundan ileri gelir. Üçüncü tepki, alaycı kötümserlik olarak belirerek kaygıların duygusal etkilerini ya mizahi ya da bezgin bir şekilde bastırma yöntemidir. Dördüncüsü ve konumuz açısından önem arz eden tepki ise, radikal katılım olup algılanan tehlikelere ve kaynaklarına yönelik pratik bir savaşım durumudur. Bu tehlikelere karşı savaşım, toplumsal hareket olarak kendisini göstermektedir.

5. Modernliğin Risklerine Karşı Dinsel Düşünümsellik

Weber, modernliğin karakteristik özelliği olarak gördüğü rasyonel düşüncenin gelişmesiyle dinin ve metafiziğin önemini yitireceğini ve dünyanın büyüünün bozulacağını düşünmüştü.⁴⁵ Buna göre dünya, dinin ve temsillerinin egemenliğinden kurtulup bilimin ve sanayinin öncülüğünde yeni bir dünya düzenine geçiş yapmıştır.⁴⁶ Meydana gelen toplumsal değişimler ve buna bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal hareketler, Weber gibi klasik sosyologların bu konudaki öngörülerinin isabetli olmadığını göstermiştir. Geç modern dönemde ortaya çıkan yeni toplumsal hareketlerin dini ve mistik yönlerine veya dinselleşme eğilimine bakıldığında

42 Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, 15.

43 Ritzer, *Sosyoloji Kuramları*, 554.

44 Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, 156.

45 Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, çev. Taha Parla (İstanbul: Deniz Yayınları, 2014), 230.

46 Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, 19.

Ritzer'in de belirttiği gibi büyü bozulan dünyanın yeniden büyülediğine şahit olmaktadır.⁴⁷ Günümüzde rasyonel eğitimden geçen, ekonomik ve kültürel seviyeleri yüksek bireylerin daha çok yöneldikleri yeni dini, mistik ve alternatif yaşam temelli hareketlerin yaygınlık kazanması, dünyanın yeniden büyülenmesi olarak açıklanabilir. Kimi sosyal bilimcilere göre din, klasik sosyolojide öngörüldüğü gibi modern dünyada ortadan kalkmamış, aksine form değiştirmiştir.⁴⁸

Dünyada özellikle 20. yüzyılın son çeyreği ile 21. yüzyılın başlarında moderniteye tepkisel birçok yeni toplumsal hareket ortaya çıkmıştır. Barış hareketleri, anti-nükleer hareketler, feminist hareketler, insan hakları savunucuları, kimlik yönelimli hareketler, ekolojik/çevreci hareketler, çeşitli sosyal, siyasi ve ekonomik sebeplerle göç edenlerin oluşturmuş olduğu toplumsal hareketler, yeni dini hareketler, yeni çağ hareketleri (New Age) ve alternatif tıp hareketleri yeni hareketler kapsamında değerlendirilen toplumsal hareketlerdir. Bu hareketler genel olarak modernitenin getirmiş olduğu hayat tarzına, barındırdığı risklerden dolayı tepki göstermektedir. Bu hareketlerden alternatif tıp hareketleri ve yeni çağ hareketleri gibi özellikle dini ve mistik özelliklere sahip yeni toplumsal hareketlerin, modernliğin vadettiklerini sorgulayan ve modernliğe karşı reaktif bir tavır içerisinde olan hareketler olduğu görülmektedir. Bu hareketlerin özelliklerine, motivasyon kaynaklarına ve referanslarına bakıldığında dini ve mistik yönleri ağır basmaktadır.

Beck, dönüşlü bilimselleşme olarak tanımladığı bilimselleşmenin ikinci evresinde bilimin ürettikleriyle, eksiklikleriyle, yol açtıkları risklerle ve sorunlarla yüzleştiğini, böylece bilimin hakikat ve aydınlanma iddiasının ve büyüünün bozulmaya, gizeminden arınmaya başladığı, bilim ve ilerlemeye olan sarsılmaz inancın sarsılmaya başladığını söyler.⁴⁹ Bilim artık sorunların çözüm kaynağı değil sebebi olarak görülmekte ve yol açtığı hasarın bilançosuyla yüzleşmektedir. Beck'e göre böyle bir durum, toplumda egemen olan ideolojileri aydınlanmacı bilimsel çalışmalara karşı bağışık hale getirmekte ve yeni değişmezlik tabularını meydana getirmektedir.⁵⁰ Modern bilime karşı protestoların bilimselleşmesiyle bilimin kamusal itibarının zayıflamasına etkide bulunmakta ve önerilen anlayış için yeni faaliyet ve uygulama alanı açılmaktadır. Bilime ve modernleşmeye karşı ortaya çıkan hoşnutsuzluklar, eleştiriler ve protestolar; karşıt bilimsel toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasına yol açmaktadır.

47 George Ritzer, *Toplumun McDonaldlaştırılması* çev. Akın Emre Pilgir (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2019), 152; Aidin Salih, *Son Söz Gerçek Tıp Dersleri II* (İstanbul: Maur Yayıncılık, 2020), 16.

48 Thomas Luckmann, *Görünmeyen Din*, çev. Ali Coşkun vd. (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016), 163. Ayrıca bk. Peter B. Clarke (ed.), *Din Sosyolojisi Çağdaş Gelişmeler*, çev. İhsan Çapçioğlu (ed.) (İstanbul: İmge Kitabevi, 2012).

49 Beck, *Risk Toplumu*, 235.

50 Beck, *Risk Toplumu*, 235.

Aidin Salih hareketi gibi birçok alternatif tıp hareketleri, sistemin dışında kalmış, marjinal, irrasyonel ve histerik hareketler değil, tam tersine modern kurumların ve sistemin içinden gelen, sağlık kurumlarını, içeriğini ve işleyişini oldukça iyi bilen, protest hareket görünüşü vermektedirler. Modern yaşam pratiklerini eleştiren bu hareketler doğal olanı gündelik hayatın bir parçası hâline getirmeye çaba gösterirler. Post-endüstriyel enformasyon çağının yeni toplumsal hareketlerinden alternatif tıp hareketlerinin, yeni bir yaşam tarzı ve yeni bir kültürel ortamı inşa etme çabalarının olduğu görölmektedir.

Gerçek Tıp hareketi, Ukraynalı mühtedi Doktor Aidin Salih ve yetiştirdiği öğrencilerinin düşünceleri ve faaliyetleri ile ortaya çıkmış bir alternatif tıp hareketidir. Salih, yazmış olduğu Gerçek Tıp kitabı ile düşüncelerini ve uygulamalarını çok geniş bir kitleye ulaştırma imkanını yakalamıştır. Gerçek Tıp takipçileri, modernitenin ortaya çıkardığı riskleri bizzat yaşamış bireylerdir. Bu bireyler, modern risklerin ve tehditlerin, bilimin ve teknolojik ilerlemenin bir başarısızlığı olmadığını, aksine kasıtlı ve niyetli bir başarının ürünü olduğunu düşünmektedirler. Onlara göre, bilimsel araştırma ve analizlerin insanlara hizmet ettiğine inandırılmış kitleler aracılığıyla ve onların tükettikleri ürünler yoluyla hava, su, toprak ve gıda maddeleri kirletilmış ve tahrip edilmiştir. Yapılan bilimsel çalışmalar yüzünden doğal dengenin bozulduğunu ve yeni hastalıklara kapı aıldığını düşünmektedirler. Burada esas amacın, yaratıcının koymuş olduğu düzeni yıkmak ve onun yerine ona başkaldıran şeytanın düzenini inşa etmek olduğuna inanırlar. Onlara göre şeytani bir plan olarak yeni kurulacak düzen, araştırma laboratuvarlarında, dünyanın sinsi zenginlerince dünyayı yönetenlerin kozmik odalarında tasarlanmıştır. Modern bilim ve özellikle biyotıp bu plana hizmet etmektedir. Bu hareketin önemli bireylerinden olan Hacer bu konuda şöyle açıklama yapar:

Bu düzeni tasarlayanlar, şeytanın yardımcıları olanlardır. Bunlar, Allah'ın kâinata koymuş olduğu düzeni değiştirmeye çalışıyorlar. Özellikle ekonomik olarak çok zengin olanlar, modern bilimi de kullanarak insanların, hayvanların ve bitkilerin fitratını bozarak bu planı gerçekleştirmeye çalışıyorlar.

“Gerçek Tıp” hareketine mensup bireyler, modern bilime ve özellikle modern tıba yönelik eleştirilerini bilimsel bir dil kullanarak ve bilim adamlarından referanslar vererek yapmaktadırlar. “Gerçek Tıp” bakış açısı doğrultusunda hastalara rehberlik eden Saliha, atölye çalışmalarında modern tıba yönelik eleştirilerinde genelde İngilizce kaynaklar kullanmakta ve bilim adamı olduğunu iddia ettiği isimlerden referanslar vermektedir. Saliha'nın yaptığı, Beck'in ifade ettiği gibi bilime karşı protestoların bilimselleşmesinin tipik bir örneğidir.

“Gerçek Tıp” hareketine yönelen bireylerin, kendileri veya birinci derece

aile bireylerinin ciddi hastalıklar geçirmiş oldukları görülmektedir. Bu bireyler, yaşadıkları hastalıklardan dolayı günlük rutinleri bozulduğundan kendileriyle ilgili varoluşsal kaygı, endişe ve korku hissetmektedirler. Çocuklarında kronikleşen biyolojik hastalıklar, zihinsel anormallikler ve ruhsal değişimler onların korku ve endişelerini derinleştirmekte ve gelecekle ilgili kaygılarını arttırmaktadır. Atölye çalışmalarının en önemli konularından biri aşı olan Saliha, bilimsel veriler ve istatistikler paylaşarak bu konuda şöyle der:

Aşılar yüzünden çocukların doğal yapısı bozuldu. Günümüz çocuklarında biyolojik, psikolojik, zihinsel ve ruhsal birçok hastalık ortaya çıkmaktadır. Otizm gün geçtikçe artmaktadır. Birçok çocukta hiperaktivite bozukluğu var. Özellikle zihinsel hastalıkların aşı ile doğru orantılı arttığı görülmektedir. Aşılı çocuklar ile aşısız çocukları karşılaştırdığımızda bu tür hastalıkların aşılı çocuklarda daha çok ortaya çıkması bu durumu teyit etmektedir.

Gerçek Tıp takipçilerine göre deterjanlar, parfümler, deodorantlar, çamaşır suları, şampuanlar, zirai ilaçlar, haşere ilaçları vb. kimyasal ürünler ile GDO'lu ürünler, ambalajlı ve katkılı ürünler, ıslah tohumları, suni gübre vb. modern ürünlerin hepsi doğanın, doğalın ve insanın sonunu hazırlamaktadır. Bu tür ürünler zararlı, kötü amaçlı, planlı ve maksatlı olarak tasarlanmıştır. İnsanlar sürekli ve etkisi artarak bu risklere ve tehlikelere maruz kalmaktadırlar. Böyle bir ortamda sosyalleşen bireyler için olması gereken makul yaşam tarzı, sistemin şartlarına göre yaşamaktır. Burada söz konusu olan anormalliğin normalleşmesidir. Sonraki kuşaklar, gün geçtikçe sayısı ve etkisi büyüyen modern hastalıkları, kusurlu doğumları ve çocuk hastalıklarını bile normal karşılayacaklardır. Bu, risk toplumunun oluşturduğu tahribatın sıradanlaşması, olağanlaşması ve normalleşmesidir.

Korkutucu ve denetimden uzak, hayati tehditler oluşturan yüksek risklerin kaçınılmazlığı karşısında kendisini çaresiz hisseden, mağdur bireyler, suçlanacak bir kötü ve bu kötünden kurtaracak bir kurtarıcı arayışında olur. Geleneksel toplumlarda risklerin, tehlikelerin ve tehditlerin kaynağı şeytan, habis ve kötü ruhlar iken; modern toplumlarda risklerin, tehlikelerin ve tehditlerin kaynağı kimyasallar, toksikler, nükleer sızıntılar ve radyoaktif kaynaklardır. Modern risklere karşı dinî kavramlar ve açıklamalarla tehlikelere karşı duruşunu makul ve meşru bir zemine çeken bu bireyler, tehlikelere karşı koymayı ve harekete geçmeyi dini bir vecibe olarak serdetmektedirler. Bu tür düşünce ve uygulamalar; çeşitli kültürlerden, modern bilimden, psikolojiden ve mistik düşüncelerden etkiler taşıyan senkretik bir dindarlık biçiminin göstergesidir.

Gerçek Tıp hareketinde geleneksel risk kaynakları ile modern risk kaynaklarının sentezlendiği görülmektedir. Genelde rasyonel olarak açıklanan risklerin çoğu zaman metafiziksel açıklamalarla yeniden yorumlandığı görülmektedir. Kimyasallar ve toksikler modern iblisler olarak görülür. Gerçek Tıp takipçileri, “Allah’ın yaratmış

olduğu dengeyi yıkıp şeytanın düzenini kurmak isteyen” insanların yeni bir düzeni tasarladıklarına inanırlar. Bu düzenin ve aynı zamanda risklerin, tehlikelerin ve tahribatın müsebbibi bazen Deccal bazen Yahudiler bazen de Elon Musk veya Bill Gates olur. Modern Çağ’ın iblisleri olarak tahayyül edilen bu aktörlerin tanrıdan rol çalarak yeni bir dünya düzeni kurmaya çalıştıklarına inanılır. Her üründe sinsi bir şekilde bulunan zararlı maddeler ve toksikler, rasyonel olarak yapılan karşı bilimsel değerlendirme ve yorumlarla bir nevi modern “habis ruhlar”ın barınağı olarak görülür. Ortaya çıkan risklerin kaynakları “amaçlanmamış sonuçlar”dan ziyade kasıtlı ve amaçlı bir niyetin sonucu olarak görülmektedir. Komplo teorisi tarzındaki böyle bir düşünceyi, alternatif tıp takipçilerinin birçoğunda görmek mümkündür.

Aidin Salih ve Gerçek Tıp danışmanları, doğaya ve insanlara pragmatist ve araçsal bir mantıkla yaklaşmanın yerine sorumluluğa dayalı ahlaki bir bakış açısını önermekte ve yaptıkları çalışmalarla insanlara bunu aşılamaı hedeflediklerini belirtmektedirler. İnsanların kendileriyle ve yapay hâle getirdikleri çevreleriyle araçsal bir ilişki kurmaları yerine ahlaki bir ilişki kurmalarını önermektedirler. Bu ahlaki ilişkinin referans kaynağı ise Kur’an, Hadis ve İslam tarihi olmaktadır. Beslenme ve tedavi üzerinden referans aldıkları dini kaynaklarla yeni bir müktesebat oluşturmaktadırlar. Birçok dini emir ve yasakları, sağlık üzerinden günün koşullarına göre yeniden yorumlamaktadırlar. Burada yapılmak istenen, modern tıbbı karşı bir teo-medikal sağlık anlayışını oluşturmaktır. Bu hareketin radikal bireylerinden olan Doktor Burhan kimyasal ürünlerle ilgili şunları söyler:

Günah dediğin şey sadece Hz. Peygamber zamanındaki bazı yasaklardan ibaret değildir. Kimyasal ürünlerin, deterjanların, deodorantların, parfümlerin, yapay gıdaların ve aşılardan hepsi dinimizce günahdır. Çünkü bunlar canlıları yok etmekte ve doğal düzeni bozmaktadır. Mikropları yok ederek hijyeni sağladığı iddia edilen deterjanlar vazifeli canlıları yok ederek dengeyi bozmaktadır. Oysa bizim dinimiz İslam’da hijyen yoktur, taharet vardır. Taharet ise toprak ve su ile yapılır.

Bu açıdan sağlık ile din, Gerçek Tıp takipçileri için atbaşı giden iki temel konudur. Bu ekolün önemli simalarından Furkan, bir konferans sırasında Aidin Salih’in “Her tıp bir dindir” dediğini kendisinin bu ifadeyi “her tıp bir dine aittir” şeklinde dinleyici kitleye aktardığını ancak Salih’in araya girerek ifadesini tekrarladığını söyler. Bu ifadeleriyle din ile sağlığın birbirine eşit önemde olmanın ötesinde birbirleriyle aynı olduğunu iddia etmektedirler. Furkan bu konudaki düşüncelerini şöyle açıklar:

Muayene yaparken deist, ilaç üretirken panteist, ameliyat yaparken Şintoist, muayene olurken Müslüman olacaksın. Öyle bir şey yok. Müslüman nasıl düşünüyorsa ve nasıl inanıyorsa öyle tedavi olmalı, muayene etmeli ve ilaç üretmelidir. Kendisine Müslüman diyen biri öyle yaşamalı ve ona göre insanlara hizmet vermelidir.

“Gerçek Tıp” takipçileri, modern tıp özelinden modern bilime eleştirel yaklaşımlarına rağmen modern bilimden ve bilim adamlarından da iktibaslarla bulunmayı ihmal etmezler. Modern bilimin dar kafalı ve mantalitesinin sakat olduğunu, yanıltıcı başarısı sayesinde kendisini sorgulanamaz hâle getirerek doğal dengeyi bozmaya niyetlenmiş kişilerin düşüncelerine ve çıkarlarına hizmet ettiğini düşünen bu bireyler, alternatif bir bilim anlayışını önermektedirler. Bu yönüyle Gerçek Tıp hareketi bilimsel bilgi, radikal bilim eleştirisi, psikoloji ve astroloji gibi farklı kültürel ve bilimsel etkiler taşıyan senkretik bir yapı arz etmektedir.

Bu tıp hareketleri takip edenler, modern bilimin ve modern tıbbın uzmanlaşmasına yönelik de eleştiride bulunurlar. Uzmanlaşmayla birlikte bilim dallarının sorunları bütünsel görmekten uzaklaşarak sorunları tespit edemediğini ve ona göre köklü çözümler üretmediğini düşünürler. Böylece modern tıbbın uzmanlaşmayla beraber uygarlığın risklerine makul tepki gösterme kabiliyetlerinden ve çözüm üretme yeteneklerinden uzaklaşmış olduğunu ve sorunun temel sebebiyle uğraşmak yerine ortaya çıkan sorunların semptomlarıyla uğraştığını düşünürler. Annesi yaklaşık on yıl önce kanser hastalığına yakalanan Ayşe Serra, annesinin hastalığı üzerinden şunları söyler:

Annem boğaz kanserine yakalanmıştı. Gitmediğimiz hastane gitmediğimiz doktor kalmadı. Neredeyse bütün doktorlar, kemoterapi alması gerektiğini söylediler. Kemoterapinin hastalığı ortadan kaldırmayabileceğini söylediler. Gittiğimiz doktorlardan hiçbiri kanserin gerçek sebebini söylemedi. Hiçbirinden bu hastalığın sebebinin modern yaşam tarzı olduğunu duymadık. Yaptıkları sadece semptomları ortadan kaldırmak.

Ayşe Serra gibi “Gerçek Tıp” takipçilerine göre; şeker, kanser, kalp hastalıkları, tansiyon vb. birçok hastalığın sebebi modern yaşam tarzıdır. Onlara göre modern bilim anlayışı, modern yaşam tarzını ortaya çıkarmıştır. Modern yaşam tarzının; sağlıksız beslenme, stres, çevre kirliliği, katkılı yiyecekler ve kimyasal ürünler gibi birçok negatif etkenlerle beraber insanların hayatlarını kuşattığını düşünürler. Modern tıbbın bunları ortadan kaldırmak yerine hastalıkların belirtilerini çeşitli kimyasal ilaçlarla baskılayarak sorunun daha da büyümesine yol açtığına inanırlar. Böylece sorunu çözemeyen tıbbın soruna yama yaparak sorunun daha da derinleşmesine sebep olduğunu ifade ederler. Bununla birlikte risklerin ortaya çıkışında ve büyümesinde baş aktör olarak görev alanların bundan kâr elde ettiklerini ve bunu ranta dönüştürdüklerini düşünürler. Bu düşünceyle doğada, havada, suda ve gıda maddelerinde meydana gelen kirliliğin müsebbibi olarak modern bilimi görürler. Bitkilerin, hayvanların ve insanların hastalanmasından ve ölmesinden modernitenin ve ortaya çıkardığı yaşam tarzının sorumlu olduğuna inanırlar. Sağlıkla ilgili bir alanda lisans eğitimini alan ve beslenme üzerinde yüksek lisans yapan Ayşe Serra, ilaçların üretim mantığında kâr amacı olduğunu düşünür.

Toplumsal hiyerarşide üst tabakada yer alan insanların risklerden kısmen de olsa uzak durabildiğini ifade eden Beck, yeteri zenginliğe sahip insanların organik beslenebildiğini, hormonsuz meyve ve sebzeye ulaşabildiğini ve daha sağlıklı, konforlu ve uzun yaşayabildiğini iddia eder. Buna karşın Aidin Salih ve takipçileri modernliğin bir neticesi olarak görülen zenginliğin gerçek bir zenginlik olmadığını, aksine risklerin kaynağı olduğunu düşünmekte. Modern ürünlerden uzak durmakla risklerden kaçınılabileceğini iddia ederler. Bu düşüncelerini temellendirmek için şu hadisi örnek verirler: “Açlık Allah’ın hazinelerindedir. Allah dilediği ve sevdiği kimselere verir.”⁵¹

Gerçek Tıp uygulayıcıları, eleştiriye tabi tuttukları modern bilim paradigmasına alternatif olarak referansını gelenekten ve İslam’dan alan yeni bir bilim anlayışını önermektedirler. “Gerçek Tıp” ekolünün kurumsallaşmasında büyük katkısı olan Cengâver bu konuda şunları söyler:

Bilgi teorisinde, yaşam tarzında, toplumsal kavrayışta, metodolojik esaslarda ve uygulamada İslami anlayışın egemen olduğu bir paradigma olmadıkça sorunlarımız bitmez. Rahmetli Aidin hocamın da tam olarak yapmak istediği şey buydu.

Çevre sorunlarının, doğal tahribatın ve ekolojik dengenin bozulması konularında toplumda bir “toplumsal düşünme kaybı” olduğunu düşünmektedirler. Bunun için insan sağlığı, doğal beslenme, kimyasal ve katkılı ürünler konusunda toplumda yeniden bir toplumsal farkındalık oluşturmak için seminerler ve konferanslar verip atölye yaptıklarını söylerler. Bu faaliyetlerde genellikle günümüz insanların ilaca bağımlı, ona mahkûm ve onun yüzünden sağlığını kaybetmesi konusu, modernitenin havada, suda ve karada meydana getirdiği tahribat ve bunlardan kurtulmanın yolları ele alınmaktadır. Bu faaliyetlerden özellikle atölye çalışmaları aynı zamanda birer doğal şifa dersleridir.

Burada yapılan şey, aynı zamanda modernliğin kurumsal boyutlarından endüstriyalizmin eleştirisidir. Endüstriyalizm ile kastedilen, doğanın dönüştürülmesi ve “yapay çevre”nin ortaya çıkmasıdır. Cengaver’in yakın arkadaşlarından ve aynı zamanda “Gerçek Tıp” hareketine ait olduğu bilinen Sade Pazar denen “doğal” ürün mağazasının ortaklarından Furkan bu konudaki düşüncelerini şöyle açıklar:

Endüstriyel kapitalizm, doğayı metalaştırdığı gibi gıdayı ve sağlığı da endüstrileştirmiştir. Böylece gıda ürünleri ve insan sağlığı da metalaşarak alınıp satılan birer nesneye dönüşmüştür. Bunun neticesinde insan sağlığını bozan, doğayı tahrip eden ve ekolojik dengeyi bozan nükleer ve kimyasal kirlenmeler, gıdalardaki zararlı maddeler ve günümüzde ortaya çıkan birçok hastalık ortaya çıkmıştır. Bu durum herkesçe bilindiği hâlde insanlar buna karşı harekete geçmezler. Bunu icat edenler, ürettikleri riskleri sofistike bir şekilde insan algısının

51 Aidin Salih, *Gerçek Tıp Yitik Şifanın İzinde* (İstanbul: Maur Yayıncılık, 2020), 152.

dışına iterek üstünü örtmeye çalışırlar. Böylece insanlar sorunların vahametinin farkında olmadan yaşamaktalar.

Yaptıkları atölye çalışmaları ile insanlarda modern riskler konusunda farkındalık oluşturduklarını ifade eden Gerçek Tıp uygulayıcıları, bu sayede insanları düşünmeye ve sorgulamaya sevk ettiklerine inanmaktadırlar. İnsanları, kendileri ile bütünlük sağlayan diğer canlı ve cansız varlıkların varoluş sebebini ve hikmetini düşünüp sorgulamalarına ve insanların bedenlerini, zihinlerini, ruhsal yapılarını ve manevi hayatlarını nasıl koruyup geliştireceklerine hizmet ettiklerini düşünürler. Böylece insanları “dinsel düşünömselliğe” yönelttikleri için ulvi bir misyonu yerine getirdiklerine inanırlar. Hareketin önemli simalarından ve aynı zamanda Aidin Salih’in yakın arkadaşı olan Ayşe, Aidin Salih’in bu konudaki çabalarını cihat olarak tanımlar ve Aidin Salih’i de mücadele olarak gördüğünü beyan eder.

Modernite, riskleri kendi hayatlarında deneyimlemiş günümüz bireylerini, kendi eylemleri üzerinde düşünmeye ve bunları sorgulamaya iterek onlarda “risk bilinci”nin oluşmasına yol açmıştır. Bu, ontolojik güvenlik kaygısı yaşayan bireylerde ortaya çıkan bir bilinç durumudur. Ontolojik güvenlik kaygısı, endüstriyalizmle birlikte doğayla geleneksel ilişkileri değişen modern bireylerde ortaya çıkmıştır. Geleneksel kültürlerde insanoğlu kendisini doğayla birlikte ve doğanın bir parçası olarak görmekteydi. İnsanların yaşamları ve beslenmeleri doğanın değişken durumuna bağlı ve ona göre şekillenmekteydi. Modern dünyada ise bilim ve teknoloji aracılığıyla ortaya çıkan endüstri, insanoğlunun doğa ile olan ilişkilerini değiştirerek onların yapay bir çevrede yaşamalarına sebep olmuştur. Doğa ile bağlantısı kopmuş ve ontolojik güven sorunu yaşayan modern birey, endüstriyalizme çeşitli şekillerde tepki göstermektedir. Tepkinin şiddeti, değişimin kendisinde bıraktığı etkinin şiddetine göre değişmektedir. Buradaki ontolojik güvenlik, bilişsel olmaktan ziyade duygusal bir duruma işaret eder. Bilinç dışına kök salmış ontolojik güvenlik, var olmakla ve dünyada olmakla ilgili bir durumdur.⁵² Buradaki duygusallık, akıl dışılığın değil aşırı duygusal duyarlılığın bir neticesidir. Aroma terapi ile tedavi yapmaya çalışıldığını söyleyen Zülfikar, bu konuda şunları söyler:

Doğanın doğal dengesi bozulmadığı müddetçe sorunların üstesinden gelmek mümkündür. Her türlü hastalığın doğal tedavisi vardır. Özellikle bitkisel tedaviler, tam bir mucize. Ancak modernitenin ortaya çıkardığı yapay hayat insanlar gibi doğayı da geri döndürülemez bir sona doğru götürmektedir.

“Gerçek Tıp” takipçilerine göre modernitenin ortaya çıkardığı risklere rağmen, rasyonel ve bilimsel açıklamalarla riskleri fark eden bireyler ikna edilmektedirler. Bu konuda özellikle farmakolojide kullanılan “sınır değerleri” kavramı önemli bir işlev görmektedir. Sınır değeriyle risklerin makul bir çizgiye getirildiğini ve risklerin normalleştiğini düşünürler. Böylece insanların toksikler ve kimyasallar

52 Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, 94.

aracılığıyla zehirlenmelerinin yolu açılmıştır. Bununla toksik ve kimyasal maddelerin önündeki engellerin kaldırılarak, bu maddelere herhangi bir sınırlama olmaksızın dolaşıma girme olanağı tanınmıştır.

Modern tıbbın yöntemlerine yönelik eleştirilerle birlikte ilaç sanayisine de aynı şekilde septik ve reaktif bir yaklaşım sergileyen “Gerçek Tıp”, modernliğin kurumsal boyutlarından kapitalizmin ve endüstriyalizmin medikal düzeyde bir eleştirisini yapmaktadırlar. Saliha bu konudaki düşüncelerini şöyle açıklar:

Medikal araçların kontrolü ile ilaçların ticarileşmesi, hastaların birer müşteri olarak algılanmasına yol açmıştır. İnsan sağlığına yönelik yapılan çalışmalar ranta dönüşerek sektörel bir hâl almıştır. İlaç üretmenin temel gayesi, insanları iyileştirmek değil artık; onun yerine ilaç sektörüne bağlı, bağımlı ve sadık bir tüketici haline getirmektir. Farmakoloji sektörünün ürettiği ilaçlar, hastalıkların semptomlarını bastırmakta, bağışıklık sistemini baskılamakta ve böylece hastalığın gerçek sebebinin bilinmesini engellemektedir. Böylece oluşturmuş oldukları yanıltıcı etki sayesinde sebep oldukları yan etkileri de çarpıtarak görünmez hâle getirmektedirler.

Bunun yanında Gerçek Tıp danışmanları, modern ilaçların aynı zamanda hastalıkların önemli sebeplerinden biri olduğuna inanırlar. İlaç sektörünün bilim adamlarının da yardımıyla ilaçların yan etkilerinde bir “sınır değeri” belirleyerek insanları zehirlenmeyi makul ve meşru bir zemine çektiğini düşünürler. Bununla insan bedenini ifsat etmeyi olağanlaştırmış ve zehirlenmeyi kalıcı hâle getirmiş olduklarına inanırlar. Ayşe, bu konuda şunları ifade eder:

Modern tıp, yan etkileri sınırlayarak insanları zehirlenmeye onay vermektedir. İnsanlara ölümü göstererek sıtmaya razı etmişlerdir. İlaçların ölümü ertelediği veya insan ömrünü uzattığı düşüncesi sadece bir algıdır. Bu algı sayesinde ilaçların yan etkileri kabul edilebilir hâle getirilmiştir. Bilimsel çalışmalar adı altında oluşturulan sınır değeri kavramı, insan fitratını bozanlara ve onları zehirlenmek isteyenlere temiz kâğıt görevi görmektedir. Ortada biyotıbbın ve ilaç sektörünün kurmuş olduğu aldatıcı bir düzen var. Tıp veya ilaçlar, insanların ölümünü erteleyemez. Aksine insanlara bahşedilen ömürlerinin hastalıklarla ve huzursuzlukla geçirmelerine ve sürünerek ölmelerine yol açmaktadır.

Ayşe gibi “Gerçek Tıp” danışmanları, insanların hastanelerde ve “kötü durumlar içerisinde” ölmelerine tepki gösterirler. Bu durumun insan onuruna yakışmadığını ifade ederler. Aynı zamanda bu durumun “Sünnetullah” a aykırı olduğuna inanırlar.

Giddens, din ve geleneğin geleneksel toplumlarda güven düzenleyici olarak işlev gördüğünü söyler.⁵³ Ona göre bireyselleşen modern birey sığınmaz, savunmaz ve korunaksız bir durumda kalarak modernitenin sebep olduğu risklerden, tehlikelerden ve tehditlerden kendisini korumak için sınırlanacak bir güvenli liman arayışında kalmıştır. Modernitenin iddialarını ve vaatlerini sorgulayan, risklerin kurbanları olan aktörler, modernliğin risklerine karşı kaygı ve endişe içinde temel itikatlarına sarılarak içe kapanmışlar ve içkin bir eğilime yönelmişlerdir. Bu aktörler için “geleneğin gömülü hazineleri” sınırlanacak bir liman ve korunak görevi görür.

53 Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, 104.

Modern küresel sistemin oluşturmuş olduğu tehditler ve risklere karşı sığınılacak güvenli liman arayışı, bireyleri yeni anlam arayışlarına sevk etmiştir. Doğaya olan müdahalenin ortaya çıkardığı tahribat, insanları kaygılandırmakta ve tedirginliğe sevk etmektedir. Kurumsallaşan risklerin insanları etkilemesi ve bunun görünür olmaya başlaması, toplumda belli bir farkındalığın oluşmasına yol açmaktadır. Bu durum, insanları risklerle baş etmede ve riskleri bertaraf etmede çözüm yollarına yöneltmektedir. Risklerle hayatları değişen modern birey hem risklerle mücadele etmek hem de anlamını yitirdiği hayata yeniden anlam kazandırmak için öze dönüşü bir harekete yönelmektedir. Modernitenin yol açtığı risklerin kaygılarını ve tedirginliklerini bertaraf etmede ve bireyin hayatına anlam katmada toplumun geleneksel inanç sistemi önem arz etmektedir. Bu durumda din, risklerle kuşatılmış ve hayatın anlamını yitirmiş modern birey için sığınılacak bir liman görevi görmektedir. “Gerçek Tıp” takipçilerinin dini söylem ve referanslarında bunu görmek mümkündür. Modern yaşam tarzına eleştirel yaklaşan ve sorunların kaynağı olarak gören bu bireyler, doğal bir yaşam için “Asr-ı Saadet” dönemindeki “Sünnete ve Sünnetullah’a uygun bir yaşam tarzı” ile ancak sorunların üstesinden gelineceğine inanırlar.

“Gerçek Tıp” takipçileri, modern değerlerin bir kısmını “seçici bir radikalizasyon” ile hayatlarında pratize ederken modern değerlerden benimsemediklerine karşı ise “retrotopya”cı bir yaklaşım sergileyerek eski yaşam pratiklerini idealleştirirler. Ancak idealleştirilen ve referansını gelenekten alan bu düşünce ve yaşam tarzı yenidir.

Bauman’ın ifadesiyle güvenlik arayışındaki birey, kâsesi kırılan modern ütopyaların negatif imgelerine karşın geleneğin hazinelerinde gömülü olduğuna inandığı bir retrotopya üretir.⁵⁴ Retrotopya, geçmişçe var olduğuna inanılan yaşam tarzının ilkelerine uyulduğunda yeniden ideal bir yaşantının gerçekleşeceğine inanmaktır.⁵⁵ Bauman’ın belirttiği gibi burada yapılan, “Tarih Meleği” yardımıyla geleneğin yeni şartlar karşısında yorumlanarak yeniden icat edilmesidir.⁵⁶ Yüzü geçmişe dönük olan “Tarih Meleği” enkaza dönüşen günümüzün ve geleceğin ölümlerini diriltip parçalanmış olanı birleştirerek geçmişin cennetinden ilham alacak ve bizleri geleceğin cehenneminden kurtaracak bir misyona sahiptir. Tarih Meleği, dünyayı “ilerleme” fırtınasından koruyarak “ideal evi” yeniden inşa edecektir. Tarih Meleği, retrotopyayı kuracaktır. Çünkü ilerleme ütopyasının sihirli kâsesi, modernitenin yol açtığı savaşlar, kitlesel katliamlar, salgınlar ve “demir kafes”lerle kırıldığından ideal olan artık ileride değil tarihin gömülü hazinelerinde

54 Zygmunt Bauman, *Retrotopya*, çev. Ali Karatay (İstanbul: Sel Yayıncılık, 2018), 10.

55 Bauman, *Retrotopya*, 12.

56 Bauman, *Retrotopya*, 9.

bulunmaktadır. Gerçek Tıp hareketi gibi alternatif tıp hareketlerinde “Asr-1 Saadet Dönemi”, modernitenin yol açtığı tahribata karşı sınımlanacak korunaklı ideal bir ev olarak retrotopik bir şekilde yeniden inşa edilmektedir. İlerleme hedeflerine göre hareket eden modern tıba karşı Tıbb-1 Nebevi ise, Tarih Meleği görevi üstlenerek geçmişin cennetini günümüze taşıyacak ve geleceğimizi bunun üzerine inşa edecektir.

Hobsbawm’a göre, bugün eski devirlerden geldiğini varsaydığımız geleneklerin büyük kısmı, aslında görece yakın zamanlarda “icat edilmiş olan” geleneklerdir.⁵⁷ Bu gelenekler icat edilirken mutlaka belli bir tarihsel geçmişe referans yapılır ve geçmişle bir süreklilik kurulmaya çalışılır. Oysa bu süreklilik, büyük ölçüde yapay ve uydurmadır. Bu açıdan geç modernitenin risklerine karşı İslam geleneğinin hazinelerinde gömülü olduğuna inanılan “ideal” yaşam tarzı olarak “fitri” (doğal) yaşam tarzı, yeniden icat edilmiştir.

Modernite, yerinden çıkarma özelliği ile zaman ve uzamın ayrılması neticesinde yerel davranışlarda ve geleneksel ilişkilerde değişimler meydana getirmiştir. Geleneksel ilişkilerin aşınmasıyla modern bireyde güven sorunu ortaya çıkmıştır. Giddens modern bireylerin birliktelik koşullarında kurulmuş toplumsal ilişkilerini ifade eden “görünür bağlılıklar” (facework commitments) ile simgesel işaretler ve uzmanlık sistemleri olan soyut sistemlere duyulan inancı ifade eden “örtülü bağlılıklar” (faceless commitments) kavramları ile “yeniden yerleştirme” yoluyla modernitenin güven tazelemeye çalıştığını söyler.⁵⁸ Aidin Salih’in öğrencileri kurmuş oldukları derneklerle, kuruluşlarla ve yaptıkları atölye çalışmalarlarıyla ontolojik güven sorunu yaşayan bireylere yeni bir yaşam tarzını sunarak yeni bir güvenli ortam sağladılar. Ayrıca geleneksel ilişkilerin aşınmaya başladığı büyükşehirlerde kendi aralarında yeni bir bağ oluşturmaya çalışırlar.

Dinsel düşünümsellik, bu bireyler için bir zihinsel rahatlama aracı gibi görülmektedir. Dinsel düşünümsellik sayesinde yeniden keşfedilen ideal yaşam tarzını “Asr-1 Saadet” döneminde bulmuşlar. Yeniden icat edilen bu yaşam tarzı sayesinde modernitenin risklerinden uzak güvenli bir yaşamın imkânı ortaya çıkmıştır.

Sonuç

Modernliğin yol açtığı riskler, geç modern dönemde birçok bireyde rahatsızlıkların ve huzursuzlukların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Doğada meydana gelen

57 Eric Hobsbawm – Terence Ranger, *Geleneğin İcadı*, çev. Mehmet Murat Şahin (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2006), 56.

58 Giddens, *Modernliğin Sonuçları*, 82.

tahrifat, birçok canlı türünün yok olmasına sebebiyet verdiği gibi, bitkilerin doğal yapısının bozulmasına ve insanların biyolojik yapısının değişmesine yol açmıştır. Bu durum, özellikle bundan doğrudan etkilenen bireylerde huzursuzlukların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Meydana gelen bu değişimlerin gıda maddelerine, insan bedenine ve yaşam tarzına olan etkisi, modern bireylerde farklı seviyelerde tepkilere neden olmuştur. Bu tepkiler, 20. yüzyılın son çeyreğinde yeni toplumsal hareketlere yol açmıştır. Ortaya çıkan yeni toplumsal hareketler, birçok yönden eski toplumsal hareketlerden farklılık arz etmektedir. Eski toplumsal hareketler işçi hareketleri gibi daha çok yapısal gerginlik, ekonomik kriz ve modernleşmeye gösterilen tepkiler bağlamında ortaya çıkmışken; yeni toplumsal hareketler ise barış hareketleri, anti-nükleer hareketler, feminist hareketler, insan hakları savunucuları, kimlik yönelimli hareketler, ekolojik/çevreci hareketler, yeniçağ hareketleri (New Age) ve alternatif tıp hareketleri gibi aktör merkezli kültürel ve yaşam tarzı üzerinden sisteme karşı tepkiler bağlamında ortaya çıkmışlardır.

Araştırmamız “Gerçek Tıp” hareketi örneğinden hareketle alternatif tıp hareketlerine odaklandı. Bu hareketleri değerlendirmede, Beck ve Giddens’in geç, ileri veya yüksek modernite olarak tanımladıkları yeni bir modernite türü ve bununla bağlantılı kavramsal çerçeveleri tercih edildi. Bu çalışmada dinî veya mistik karakterleri olan hareketlerin; geç, ileri veya yüksek modernitenin ve sonuçlarının insanların hayat tarzlarına, düşüncelerine ve inanma biçimlerine olan etkisini ve modernliğin risklerine karşı ortaya çıkan hareketlere mensup bireylerin gösterdikleri tepkileri “dinsel düşünümSELLİK” kavramıyla açıklandı. Bu hareketlerin ortaya çıkmasında etkili olan toplumsal dinamiklerin modernliğin risklerine içkin olduğu düşünülmektedir. Risklere gösterdikleri tepkilerde ise dinî metinler referans alınmaktadır. Din, modernliğin risklerine karşı savunmasız hisseden bireye sığınılacak güvenli bir liman olarak işlev görmektedir. Buna göre, modernliğin bir sonucu olarak ortaya çıkan risk toplumunun dinamikleri, alternatif tıp hareketlerinin ortaya çıkmasına zemin oluşturmuştur. Dolayısıyla bu hareketler, geç modern dönemde ortaya çıkan yeni toplumsal hareketlerdendir.

Etik Komite Onayı: Bu çalışma için etik komite onayı Bursa Uludağ Üniversitesi Araştırma ve Yayın Etik Kurulları’ndan alınmıştır (Tarih: 25.03.2022, No: 7)

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethics Committee Approval: This study was approved by the Ethics Committee of Bursa Uludağ University Research and Publication Ethics Committees (Date: 25.03.2022, No: 7)

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors declare no potential conflicts of interest with respect to the research,

authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/References

- Alperen, Abdullah. *Türkiye’de İslam ve Modernleşme: Sosyolojik Açıdan*. Adana: Karahan Kitabevi, 2003.
- Bauman, Zygmunt. *Retrotopya*. çev. Ali Karatay. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2018.
- Bauman, Zygmunt. *Modernlik ve Holokost*. çev. Süha Sertabıboğlu. İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1997.
- Beck, Ulrich. *Risk Toplumunu*. çev. Kâzım Özdoğan - Bülent Doğan. İstanbul: İthaki Yayınları, 3. Basım, 2019.
- Biçer, İsmail – Yalçın Balçık, Pınar. “Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp: Türkiye ve Seçilen Ülkelerinin İncelenmesi”. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi* 22/1 (2019), 245-257.
- Bilgin, Vejdi. “Kur’an’dan Sosyolojik İlkeler Çıkarmanın İmkânı: Sünnetullah Kavramı Çerçevesinde Bir Eleştiri”. *Eskiye Dergisi* 22 (2011), 35-43.
- Bilgin, Vejdi - Ünalın Turan, Sümeyra. “Tıbb-ı Nebevi Uygulamalarının Toplumsal ve Ekonomik Boyutu Üzerine Nitel Bir Araştırma”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 21/1 (2021), 99 – 141.
- Clarke, Peter B. (ed.). *Din Sosyolojisi Çağdaş Gelişmeler*. çev. İhsan Çapçoğlu (ed.). İstanbul: İmge Kitabevi, 2012.
- Çayır, Kenan. *Yeni Sosyal Hareketler*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2016.
- Dole, Christopher. *Seküler Yaşam ve Şifacılık Modern Türkiye’de Kayıp ve Adanmışlık*, çev. Barış Cezar. İstanbul: Metis Yayınları, 2015.
- Dole, Christopher. “In The Shadows of Medicine and Modernity: Medical Integration and Secular Histories of Religious Healing In Turkey”. *Culture, Medicine and Psychiatry* 28 (2004), 255–280.
- Durkheim, Emile. *İntihar*. çev. Z. Zühre İlgelen. İstanbul: Pozitif Yayınları, 2018.
- Erkilet, Alev. *Ortadoğu’da Modernleşme ve İslâmî Hareketler*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2. Basım, 2017.
- GETAT, Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Yönetmeliği. *Resmî Gazete* 29158 (27 Ekim 2014). Erişim 14 Mart 2023.
- Giddens, Anthony. *Modernliğin Sonuçları*. çev. Ersin Kuşdil. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 8. Basım, 2018.
- Giddens, Anthony. *Modernite ve Bireysel-Kimlik Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*. çev. Ümit Tatlıcan. İstanbul: Say Yayınları, 2. Basım, 2014.
- Giddens, Anthony. *Mahremiyetin Dönüşümü*. çev. İdris Şahin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2. Basım, 2010.
- Giddens, Anthony – Sutton, Philip W. *Sosyolojide Temel Kavramlar*. çev. Ali Esgin. Ankara: Phoenix, 3. Basım, 2018.
- Hobsbawm, Eric – Ranger, Terence. *Geleneğin İcadı*, çev. Mehmet Murat Şahin. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2006.
- Kahraman, Alim. “Ülkü”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/293-294. Ankara: TDV Yayınları, 2012.
- Luckmann, Thomas. *Görünmeyen Din*. çev. Ali Coşkun vd. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2. Basım, 2016.

- Mollahaliloğlu, Salih vd. “Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamalarında Yeni Dönem”. Ankara Med Dergisi, 15/2 (2015), 102-105.
- Öztürk, Yunus Emre vd. “Geleneksel Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Kullanımı”. *Bütünleyici ve Anadolu Tıbbı Dergisi* 1/3 (2020), 23 – 35.
- Ritzer, George. *Toplumun McDonalddlaştırılması*. çev. Akın Emre Pilgir. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 6. Basım, 2019.
- Ritzer, George. *Sosyoloji Kuramları*. çev. Himmet Hülür. Ankara: De Ki Yayınları, 2013.
- Ritzer, George – Stepnisky, Jeffrey. *Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökleri*. çev. Irmak Ertuna Howison. Ankara: De Ki Yayınları, 2015.
- Sağlık Bakanlığı. “Bakanlık Tarihçesi”. Erişim 19 Mart 2023. <https://www.saglik.gov.tr/TR,11492/tarihce.html>
- Salih, Aidin. *Gerçek Tıp Yitik Şifanın İzinde*. İstanbul: Maur Yayıncılık, 46. Basım, 2020.
- Salih, Aidin. *Son Söz Gerçek Tıp Dersleri II*. İstanbul: Maur Yayıncılık, 6. Basım, 2020.
- Slattery, Martin. *Sosyolojide Temel Fikirler*. çev. Ümit Tatlıcan – Gülhan Demiriz. Bursa: Sentez Yayınları, 8. Basım, 2015.
- Umumi Hıfzıssıha Kanunu. *Resmî Gazete* 1593 (24 Nisan 1930). Erişim 19 Mart 2023. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.1593.pdf>
- Wahlberg, Ayo. *Modernisation And Its Side Effects*. London: London School of Economics and Political Science, Department of Sociology, A thesis of Doctor, 2006.
- Weber, Max. *Ekonomi ve Toplum*. çev. Latif Boyacı. İstanbul: Yarı Yayınları, 2012.
- Weber, Max. *Sosyoloji Yazıları*. çev. Taha Parla. İstanbul: Deniz Yayınları, 14. Basım, 2014.
- Yitik, Ali İhsan. “Yeni Dini Hareketler ve Misyonerlik: Türkiye Örneği”. *Yeni Dini Hareketler Tarihsel, Teorik ve Pratik Boyutlarıyla*. ed. Süleyman Turan vd. İstanbul: Açılımkitap, 2014.